

OZNÁMENÍ O PROGRAMU PŘEDNÁŠEK V ZIMNÍM SEMESTRU 1765–1766^a

Immanuel Kant

[305] Veškeré vyučování mládeže je samo o sobě obtížné tím, že jsme nuceni s ohledem na vzdělání předbíhat její věk a že – aniž bychom vyčkávali na zralost rozvažování – máme vyučovat takovým poznatkům, které – podle přirozeného pořádku – mohou být pochopeny jen vycvičenějším a zkušeným rozumem. Odtud pocházejí věčné předsudky škol, tvrdošijnější a často absurdnější než je běžné, a přemoudřelá žvanivost mladých myslitelů, slepější než nějaká jiná domyšlivost a nenapravitelnější než nevědomost. Uvedené obtíži se však přesto nelze zcela vyhnout, neboť ve věku tolik oslavovaného občanského zřízení náleží vyšší vzdělání k prostředkům, které vedou k úspěchu, a stává se potřebou pro život. Tento typ vzdělání – co do své povahy – by však měl být původně počítán jen k ozdobě života a takřka jen k jeho postradatelné kráse. Ale i ve vyšším vzdělání je možno veřejnou výuku více přizpůsobit přirozenosti, a to i tam, kde ji s ní nelze úplně uvést v soulad. Protože přirozený pokrok lidského poznání je ten, že se nejprve rozvíjí rozvažovací schopnost: pomocí zkušenosti dospívá k názorným soudům a jejich prostřednictvím k pojmům; poté jsou tyto pojmy rozumem poznávány ve vztahu ke svým důvodům a následkům; a nakonec jsou pak prostřednictvím vědy poznávány v nějakém správně uspořádaném celku, bude se muset výuka ubírat touž cestou. Od učitele se tedy očekává, že ze svého posluchače udělá nejprve člověka *rozvážného*, pak *rozumného* a nakonec *učeného*. Takový postup má tu výhodu, že i kdyby jinoch nikdy neměl dospět k poslednímu stupni – jak se obvykle stává –, [306] přesto výukou něco získal, a kde se nestal pokročilejším a chytřejším pro školu, tam se jím přesto takovým stal pro život.

^a Immanuel Kant, *Nachricht von der Einrichtung seiner Vorlesungen in dem Winterhalbenjahre von 1765–1766*, in: *Gesammelte Schriften*, Königlich Preussische Akademie der Wissenschaften (vyd.), sv. II, Berlin 1905, str. 303–314.

Jestliže tuto metodu obrátíme, pak žák pochytí jakýsi druh rozumu, a to ještě dříve, než se u něj rozvinulo rozvažování, a honosí se vypůjčeným věděním, které je na něm jakoby jen nalepeno a takřikajíc nevyrostlé, přičemž jeho schopnost myšlení zůstává právě tak neplodná jako dřív, ale předstíráním moudrosti se zároveň stala mnohem zkaženější. Z tohoto důvodu se nezdá se setkáváme s učenci (přísně vzato studovanými lidmi), kteří projevují tak málo rozvažování, a s tím, že university posílají do světa více jalových hlav než kterákoli jiná veřejná instituce.

Pravidlo, jak si počínat, je tedy toto: úplně nejdříve je třeba uspišit zrání rozvažování a urychlit jeho růst tím, že je cvičíme ve zkušenostních soudech a soustředíme jeho pozornost na to, o čem jsou s to ho poučit uspořádané smyslové počítky. Od těchto pojmů nebo soudů se nemá rozvažování dostávat k vyšším a vzdálenějším žádným odvážným skokem, nýbrž k nim musí dospívat přirozenou a uspořádanou stezkou nižších pojmů, které ho povedou postupně dále; to vše se má činit nikoli v souladu s rozvažovací schopností, kterou v sobě učitel pozoruje, nebo se domnívá, že pozoruje, a kterou u svého posluchače třebaš mylně předpokládá, ale v souladu s rozvažovací schopností, kterou v posluchači muselo předcházející cvičení nutně vyvolat. Zkrátka, posluchač se má učit ne *myšlenky*, nýbrž *myslet*; nemáme jej takřikajíc *nosit*, nýbrž *vodit*, jestliže si přejeme, aby byl v budoucnosti schopen sám od sebe *jít*.

Vlastní povaha filosofie takový druh výuky vyžaduje.¹ Protože ta je ale přísně vzato jen zaměstnáním pro mužný věk, není divu, že se vyskytnou potíže, jestliže se ji pokoušíme přizpůsobit necvičenější schopnosti mládeže. Jinoch, který dokončil školní výuku, byl zvyklý *se učit*. Nyní se domnívá, že *se bude učit filosofii*. To je ale nemožné, neboť nyní se má *učit filosofovat*. Vyjádřím se jasněji. Všechny vědy, které se můžeme ve vlastním smyslu slova *učit*, lze rozdělit na dva druhy: na *historické* a na *matematické*. K prvním vědám patří kromě dějin i dějiny přírody, filologie, pozitivní právo aj. Protože pak ve všem, co se týká historie, je vlastní zkušenost nebo cizí svědectví tím, co je jako faktum dáno, a je tudíž pohotově v zásobě a takřka jen k uchopení, a oproti tomu [307] ve všem, co se týká matematiky, jsou

¹ „Eine solche Lehrart erfordert die der Weltweisheit eigene Natur.“ Z kontextu vyplývá, že podmětem věty je *die der Weltweisheit eigene Natur* a nikoli *Eine solche Lehrart*. – Pozn. překl.

tyto věci tvořeny zřetelností pojmů a správností důkazů, lze se v obou vědách učit. To znamená, že je možno vtisknout buď do paměti, nebo do rozvažovací schopnosti to, co nám může být předloženo jako nějaká již hotová disciplína. Aby tedy bylo možno *se učit* i filosofii, musela by tu nejprve nějaká skutečně být. Museli bychom být s to předložit knihu a říci: „Vizte, zde je moudrost a pochopení, na něž se můžete spolehnout; uče se ji rozumět a chápat ji, od nynějška na ni stavte, tak se stanete filosofy.“ Dokud mi pak někdo takovou knihu filosofie neukáže, k níž bych se mohl odvolat, jako třeba k *Polybiovi*, abych vysvětlil nějakou dějinnou událost, nebo k *Eukleidovi*, abych vysvětlil nějakou matematickou větu, dovoluji si tvrdit, že se zneužívá důvěra veřejnosti, když namísto toho, abychom rozvažovací schopnost svěřené mládeže rozšiřovali a rozvíjeli pro budoucí zralejší *vlastní* názor, klameme ji tím, že předstíráme filosofii jako již hotovou a jako již vymyšlenou pro její prospěch jinými lidmi. Z takového klamu vzniká iluze vědy, která platí za pravou minci jen na určitém místě a mezi určitými lidmi, jež je však jinak považována za padělek. Metoda výuky, která přísluší filosofii, je *zétetická*, jak ji nazývali někteří staří myslitelé (od ζητεῖν). Jinými slovy, metoda filosofie je *zkoumající*. Jen u již cvičenějšího rozumu a v různých oborech se stává *dogmatickou*, tj. *rozhodnutou*. Je-li například nějaký filosofický autor brán při výuce za autoritu, neměl by být považován za vzor soudu. Spíše by měl být považován za podnět pro formování vlastního soudu, jak o něm, a samozřejmě i proti němu, soudím. To, co jinoch skutečně hledá, je metoda, jak přemýšlet a usuzovat *samostatně*, a to mu také jediné může být užitečné. Mimoděk osvojené dogmatické názory musí být u jinocha považovány za náhodné výsledky, k jejichž hojněmu nadbytku musí v sobě vypěstovat plodný kořen.

Srovnáváme-li s touto metodou obvyklý postup, který se od ní tolik odchyluje, lze pochopit mnohé, co jinak vypadá podivně. Například: proč neexistuje žádný druh specializovaného věděni, v němž by se naskývalo tolik *mistrů* jako jich je ve filosofii? Mnozí z těch, kteří se učili dějinám, právu, matematice apod., sami skromně tvrdí, že se ještě [308] naučili dost pro to, aby sami mohli opět takové vědy učit. Pochopíme rovněž i to, proč se – na druhou stranu – tu a tam najde někdo, kdo se se vši vážností domnívá, že by vedle svého obvyklého zaměstnání mohl docela dobře přednášet logiku, morálku a jiné předměty toho druhu, pokud by se chtěl zabývat takovými maličkostmi. Příčina tohoto rozdílu je v tom, že v oněch vědách existuje společné měřítko, avšak v této má každý člověk své vlastní. Právě tak se zřetel-

ně nahlíží, že pro filosofii je velmi nepřírozené být výdělečným řemeslem, protože jejímu bytostnému rázu odporuje, aby se přizpůsobovala zdání poplávky a zákonu módy, a že je to jen nutná potřeba, jejíž moc sahá až za filosofii, která ji může nutit, aby se podřizovala formě obecného souhlasu.

V právě započatém semestru hodlám v soukromých přednáškách pojednat následující vědy, které chci zpracovat vyčerpávajícím způsobem:

1. *Metafyzika*. V krátkém a narychlo sepsaném spisu² jsem se pokusil ukázat, že tato věda – nehledě na velké snahy učenců – zůstává stále nedokonalá a nejistá, protože metoda, která jí je vlastní, dosud nebyla rozpoznána: tato metoda není *syntetická* jako metoda matematiky, nýbrž *analytická*. Na základě toho je to, co je jednoduché a neobecnější v matematice, také tím nejsnažším, kdežto v královně věd je tím nejobtížnějším; v matematice se musí to, co je jednoduché a neobecnější, vzhledem ke své přirozenosti vyskytovat nejdříve, zatímco v metafyzice přichází nakonec. V matematice se začíná nauka definicemi, v metafyzice se jimi končí, a tak je tomu i v jiných ohledech. Pracoval jsem podle tohoto plánu již dlouhý čas, a každý krok na této cestě mi odkryl zdroje omylů a měřítko soudu, jímž se jich lze jedinečně vyvarovat, má-li kdy být možné se jich vyvarovat. Z tohoto důvodu doufám, že budu schopen v blízké budoucnosti zcela vyložit to, co mi může sloužit za základ mé přednášky v této vědě. Do té doby ale mohu velmi dobře – prostřednictvím malé odbočky – sledovat A. G. Baumgartena, jehož příručku jsem jako podklad pro přednášku zvolil především pro bohatství jejího obsahu a přesnost její metody.³ [309] Po malém úvodu začnu tedy *empirickou psychologií*, což je vlastně metafyzická věda o *člověku* založená na zkušenosti; neboť co se týče výrazu „duše“, není v této části ještě dovoleno tvrdit, že člověk nějakou má. Druhou část výkladu, která bude pojednávat o *tělesné přírodě* vůbec, převezmu z kapitol o *kosmologii*, pojednávajících o *hmotě*, a tyto

² Je jím druhý ze spisů, jež Královská akademie věd v Berlíně vydala u příležitosti ceny za rok 1763. (Jde o *Untersuchung über die Deutlichkeit der Grundsätze der natürlichen Theologie und der Moral*, in: Ak. II, 273–301. – Pozn. překl.)

³ Alexander Gottlieb Baumgarten (1714–1762): německý filosof Wolffovy školy; zakladatel estetiky a autor příručky *Metaphysica*, Halle 1739. Kantův exemplář s jeho rukopisnými poznámkami je otištěn in: Ak. XV, 3–54 a in: Ak. XVII, 5–226. – Pozn. překl.

kapitoly budu doplňovat písemnými dodatky. Poněvadž pak v oné první vědě (k níž je kvůli analogii přiřazován i empirický přírodopis, tj. popis zvířat) je pojednáno o veškerém *životě*, vnímaném našimi smysly, ve druhé pak vůbec o všem *neživém* – a protože všechny věci světa mohou být podřazeny pod tyto dvě třídy –, postoupím tak k ontologii, totiž k vědě o obecnějších vlastnostech veškerých věcí. Závěr tohoto zkoumání bude tvořit rozdíl mezi *duchovními* a *materiálními* substancemi, jakož i spojení či oddělení obou, a tedy *racionální psychologie*. Zde pak mám velikou výhodu: nejen že uvedu již cvičeného posluchače do nejtěžšího ze všech filosofických zkoumání, nýbrž tím, že uvažuji to, co je abstraktní, při každém zkoumání na konkrétním příkladu, což mi dávají k dispozici předcházející obory, mohu dát všemu největší zřetelnost. Nebudu se tedy sám ve výkladu předbíhat, tj. nebudu muset uvádět k vysvětlování něco, co má být vyloženo teprve v budoucnu, což je obvyklá a nevyhnutelná chyba syntetické metody. Nakonec pak vyložím příčinu všech věcí, to jest vědu o Bohu a světě. Musím se ještě zmínit o jedné výhodě, která sice spočívá jen na náhodných příčinách, avšak která přesto nemůže být podceňována a vyplývá z tohoto postupu. Každý ví, jak horlivě se živá a nestálá mládež účastní začátku přednášek, a jak se poté posluchárny postupně vyprazdňují. Jestliže předpokládám, že to, co se nemá dít, se přesto – bez ohledu na veškeré napomínání – bude dít stále i nadále, podržuje si v tomto ohledu výše zmíněná metoda výuky svou vlastní užitečnost. Posluchač, jehož horlivost by vyprchala možná již ke konci empirické psychologie (což se však při takovém druhu postupu dá jen stěží očekávat), by se přesto dozvěděl něco, co by mu bylo svou snadností pochopitelné, svou [310] zajímavostí příjemné a častými příklady aplikace na život upotřebitelné; kdyby jej však naopak odstrašila od pokračování ontologie – věda těžká k pochopení – nebylo by mu to, co chtěl možná pochopit, kdyby pokračoval, vůbec k užítku.

2. *Logika*. Jsou vlastně dva druhy této vědy. Tím prvním je kritika a kánon *zdravého rozumu*, jak na jedné straně hraničí s hrubými pojmy a s nevědomostí, a jak na straně druhé hraničí s vědou a s učeností. Tímto druhem logiky by měla být na začátku akademického vyučování předeslána veškerá filosofie, tak jako karanténa (je-li mi dovoleno se tak vyjádřit), kterou musí jinoch podstoupit, má-li ze země předsudku a omylu sestoupit do oblasti osvícenějšího rozumu a věd. Druhým druhem logiky je kritika a kánon *skutečné učenosti*. Tento druh nemůže být zpracován dříve než bude pojednáno o vědách, jejichž organonem má tento druh logiky být, a to z toho důvo-

du, že metoda použitá při zkoumání musí být uvedena v soulad s pravidly a že povahu disciplíny je třeba nahlédnout spolu s prostředky pro její zlepšení. Takto připojím ke konci metafyziky úvahu o metodě, která jí je vlastní, jakožto organonu této vědy, jež by na začátku metafyziky nebylo na svém pravém místě, neboť je nemožné učinit pravidla zřetelnými, pokud nejsou k dispozici příklady, na nichž je můžeme in concreto ukázat. Učitel musí mít ovšem organon k dispozici dříve než vědu přednáší, a to proto, aby se sám podle něj řídil, avšak nesmí jej posluchači přednášet dříve než na závěr. Kritika a kánon veškeré filosofie jako nějakého celku, tato úplná logika, může mít své místo při výuce jen na konci veškeré filosofie. Důvod je ten, že jedině již získané poznatky a dějiny lidských mínění umožňují ve filosofii podniknout úvahy o původu jejích náhledů, tak jejích omylů, a rozvrhnout přesný plán, podle něhož musí být taková budova rozumu pevně co do trvání a pravidelně co do struktury vystavěna.

Budu přednášet logiku prvního druhu a to podle příručky pana profesora Meiera,⁴ neboť tento si je vědom hranic výše [311] uvedených záměrů a zároveň dává podnět k tomu, abychom vedle kultury jemnějšího a učeného rozumu pochopili tvorbu sice prostého, ale činného a zdravého rozumu. Onen slouží pro život rozjímavý, tento pro život činný a občanský. Blízká příbuznost učebních látek dává zároveň i podnět k tomu, abychom se při *kritice rozumu* letmo dotkli i *kritiky vkusu*, tj. *estetiky*, přičemž pravidla jedné kritiky budou vždy sloužit k tomu, aby vysvětlovala pravidla té druhé, a jejich vzájemná odlišnost bude prostředkem k tomu, jak porozumět lépe oběma.

3. *Etika*. Morální filosofie má ten zvláštní osud, že ještě spíše než metafyzika obsahuje zdání vědy a jakýsi majestát důkladnosti, třebaže se u ní ani s jedním nesetkáváme; příčina tohoto stavu je v tom, že rozdíl mezi dobrem a zlem v jednání a soud o mravní správnosti lze poznat snadno a správně lidským srdcem přímo a bez okliky důkazů, a to tím, co se nazývá cit. V etice je otázka většinou již rozhodnuta předtím než jsou uvedeny rozumové důvody, což neplatí pro metafyziku. Není divu, že se neshledává za obzvlášť obtížné považovat za vhodné principy, které mají pouze zdání přijatelnosti. Proto není nic

⁴ Georg Friedrich Meier (1718–1777): německý filosof Wolffovy školy a autor příručky *Auszug aus der Vernunftlehre*, Halle 1752. Ta je spolu s Kantovými rukopisnými poznámkami otištěna in: Ak. XVI, 3–872. – Pozn. překl.

neobvyklejšího než titul morální filosof, a nic zřídka věššího, než si nějaké takové označení zasloužit.

Po určitou dobu budu přednášet *obecnou praktickou filosofii a nauku o ctnosti*, obojí podle *Baumgartena*.⁵ Pojednání *Shaftesburyho*, *Hutchesona* a *Huma*⁶ – která i když nedokončená a nedostatečná, přesto dospěla ve vyhledávání prvních základů veškeré mravnosti nejdále – obdrží tu preciznost a doplnění, kterou postrádají; a protože v nauce o ctnosti vždy uvážím historicky a filosoficky to, co se *stává*, předtím než naznačím, co se *má stát*, objasním tak metodu, podle níž je třeba *člověka* studovat. *Člověkem* zde nemíním jenom toho, který se skrže proměnlivé podoby – vtiskované mu jeho náhodným stavem – přetváří, a který jako takový nebyl filosofy sám takřka nikdy poznán, nýbrž lidskou *přirozenost*, jež zůstává vždy táž, a její jedinečné místo v řádu stvoření. Číním tak proto, abychom věděli, jaká dokonalost je člověku přiměřená ve stavu *primitivní nevinности* a [312] jaká ve stavu nevinности *moudré*. Chci také vyložit, co je oproti tomu pravidlem chování člověka, když – tím, že překračuje obě hranice – se snaží dotknout nejvyššího stupně fyzické nebo morální dokonalosti, ale od obou se více či méně odchyluje. Tato metoda mravního zkoumání, když ji uvažujeme v jejím úplném plánu, je znamenitý objev našeho věku, který byl starým myslitelům zcela neznám.

4. *Zeměpis*. Když jsem hned na počátku svého akademického vyučování poznal, že velká zanedbanost studující mládeže spočívá především v tom, že se předčasně učí *rozumovat*, aniž by měla dostatek historických znalostí, které by mohly zastoupit místo *zkušenosti*, chopil jsem se příležitosti a učinil jsem historii o současném stavu země, či zeměpis v nejširším smyslu, příjemným a snadným souborem toho, co by mohlo mládež připravovat k používání praktického rozumu a co by u ní mohlo vzbudit touhu, rozšiřovat dále získané poznatky, které si právě začala osvojovat. Pojmenoval jsem takovou disciplínu po té čas-

⁵ Kant přednášel podle: A. G. Baumgarten, *Initia philosophiae practicae prima*, Halle 1760. Jeho příruční exemplář této knihy je otištěn in: Ak. XIX, 7–91.

⁶ Anthony Ashley Cooper, Earl of Shaftesbury (1671–1713): anglický filosof a zakladatel školy morálního smyslu (moral sense), autor díla: *An Inquiry concerning Virtue, or Merit*, London 1699; Francis Hutcheson (1694–1747): irský filosof, navázal na učení Shaftesburyho, hlavní díla: *An Inquiry into the Original of our Ideas of Beauty and Virtue*, London 1725; *An Essay on the Nature and Conduct of the Passions and Affections*, London 1728; David Hume (1711–1776): skotský filosof, historik, ekonom a esejist. K jeho nejvýznamnějším pojednáním o etice patří: *An Enquiry Concerning the Principles of Morals*, London 1751.

ti, na kterou se tehdy nejvíce soustřeďovala moje pozornost: zeměpis. Od té doby jsem tento plán postupně rozšiřoval, a nyní uvažuji o tom, jak získat čas – tím, že tuto část předmětu, která se týká fyzikálních pozoruhodností země, více zkrátím – abych přednášku rozšířil o ostatní části zmíněné disciplíny, které jsou ještě užitečnější. Přednáška tedy bude sestávat z *fyzikálního, morálního a politického* zeměpisu, v němž budou *nejprve* probírány pozoruhodnosti *přírody* s ohledem na její tři říše. Má pozornost se soustředí především na ty jevy, které mohou být vybrány z mnoha jiných, jež obzvláště uspokojují obecnou touhu po věděni, buď proto že jsou vzácné, nebo proto že mohou mít vliv na státy prostřednictvím obchodu a řemesel. Tato část předmětu – obsahující zároveň pojednání o přirozeném vztahu, který existuje mezi všemi zeměmi a moři na světě a obsahující důvod pro jejich spojení – tvoří skutečný základ veškerých dějin. Bez tohoto základu by se dějiny nijak nelišily od pohádkových vyprávění. *Druhá* část předmětu pojednává o *člověku* s ohledem na rozmanitost jeho přirozených vlastností a rozdílů, které jej činí morálním na celé zemi. Zkoumání těchto věcí je důležité a právě tak vzrušující, že bez něho můžeme jen stěží činit obecné soudy o člověku. Srovnání lidí mezi sebou a srovnání člověka dneška s [313] morálním stavem člověka v dřívějších dobách nám činí zřetelnou obsáhlou mapu lidského rodu. *Nakonec* se zamyslíme nad tím, co může být nahlíženo jako důsledek vzájemného působení obou již dříve zmíněných sil, totiž stav *států* a národů na zemi, ne tak jak spočívá na náhodných příčinách činů a osudů jednotlivých lidí, jako třeba střídání vlád, výbojů a státních úkladů, nýbrž vzhledem k tomu, co je stálejší a obsahuje jejich vzdálenější důvod, totiž k poloze jejich zemí, produktů, mravů, řemesel, obchodu a populace. Dokonce i redukce – mám-li to tak nazvat – nějaké vědy s tak rozsáhlými výhledy na nějaké menší měřítko má svůj velký užitek. Neboť jedině tím je možné dosáhnout jednoty poznání, bez níž by veškeré věděni bylo jen fragmentární. Nesmím snad v tak společenském století, jako je to naše, považovat zásobu, kterou velká rozmanitost příjemných a poučných poznatků snadných k pochopení nabízí k oživení společenského styku, za užitek, který – když jej máme na zřeteli – neznamena pro vědu žádné ponížení? Přinejmenším nemůže být učenci příjemné, aby se často nacházel v rozpacích, v nichž se ocitl řečník *Isokratés*, který – když jej jednou někdo ve společnosti povzbudil, aby přece také něco řekl – byl nucen odpovědět: *To, co vím, se nyní nehodí říci, a co se nyní hodí, to nevím.*

Toto je krátké oznámení o předmětech, které věnuji v započatém semestru universitě, a které jsem pokládal za nutné učinit jen proto, aby si mohl člověk udělat představu o mé metodě výuky, v níž jsem shledal za užitečné provést nějaké změny. *Mihi sic est usus: Tibi ut opus facto est, face.* (Terentius)⁷

Ediční poznámka

Jeden z prvních Kantových životopisců, Ludwig Ernst Borowski, shrnuje význam Kantova předkritického spisu *Oznámení o programu přednášek v zimním semestru 1765–1766* následovně: „Pod tímto celkem skromným titulem popisuje Kant své čtivé představy o školní a universitní výuce. Pro mě to byl vždy, a stále ještě je, jeden z jeho nejvýznamnějších spisů. Ten, kdo byl přespolní a neměl příležitost být přítomen Kantovým přednáškám, z něho mohl nejjasněji nahlédnout, jak své posluchače poučuje o metafyzice, logice, etice apod. Sám na závěr říká, že si z toho můžeme učinit představu o jeho metodě výuky.“⁸ Borowského soud o významu *Oznámení* se sice může zdát dnešnímu čtenáři jako nadsazený, avšak přesto mu nelze upřít jistou oprávněnost. Kant totiž v tomto krátkém dílku nejvýstižněji shrnuje své pojetí filosofie jako universitního předmětu.⁹

Filosofii charakterizují dva rysy: první lze vyjádřit tezí, že výuka filosofie spočívá ve výuce *metody* filosofie. Kant píše: „posluchač se

⁷ Publius Terentius Afer (cca 190– asi 159 př. Kr.): skladatel římských komedií lybijského původu. Citovaný úryvek je z komedie *Heautontimórúmenos* (*Sebe-trapič*), verš 80. [„Mně se to tak hodí, avšak ty jednej tak, jak musíš.“] – Pozn. překl.

⁸ F. Gross (vyd.), *Immanuel Kant*, str. 29. Pro úplný odkaz viz Bibliografie. – Pozn. překl.

⁹ Oznámení o programu přednášek obsahují i spisy:

1756: *Neue Anmerkungen zur Erläuterung der Theorie der Winde* (Ak. I, 489–503),

1757: *Entwurf und Ankündigung eines Colegii der physischen Geographie nebst dem Anhang einer kurzen Betrachtung über die Frage: Ob die Westwinde in unsern Gegenden darum feucht seien, weil sie über ein großes Meer streichen* (Ak. II, 1–12),

1758: *Neuer Lehrbegriff der Bewegung und Ruhe und der damit verknüpften Folgerungen in den ersten Gründen der Naturwissenschaft* (Ak. II, 13–26),

1759: *Versuch einiger Betrachtungen über den Optimismus* (Ak. II, 27–36),

1762: *Die falsche Spitzfindigkeit der vier syllogistischen Figuren* (Ak. II, 45–62),

1775: *Von den verschiedenen Racen der Menschen* (Ak. II, 427–444).

má učit ne myšlenky, nýbrž *myslet*". Tomu je třeba rozumět tak, že cílem studia – přinejmenším v humanitních oborech – nejsou poznatky, nýbrž rozvíjení intelektu. Posluchač přicházející ze školy na universitu, byl – a namnoze i dodnes je – zvyklý, že poznatky mu jsou spíše předkládány. Universitní způsob výuky jej však nutí – nebo by alespoň měl nutit – tento postoj opustit. To, co má v sobě posluchač během studia vypěstovat, je schopnost myslet a usuzovat samostatně. Má se sám učit přemýšlet. Přitom se však výuka musí vyhnout druhé krajnosti: pokud by si posluchač příliš brzy osvojil nějakého autora či – dejme tomu – určitý „módní“ filosofický směr, stal by se „přemoudřele žvanivým“. Utváření prostoru mezi oběma krajnostmi – tj. mezi pasivním přijímáním poznatků a přemoudřelou žvanivostí – charakterizuje filosofii jako universitní předmět. Druhým rysem výuky filosofie je praktická upotřebitelnost poznatků pro život. Filosofie je pro Kanta nejen akademickým předmětem, ale zahrnuje i *znalost světa* (Weltkenntnis). Ve spisu *Von den verschiedenen Racen der Menschen* čteme: „Tato znalost světa [tj. zeměpis a antropologie] je tím, co slouží k tomu, aby se všem jinak získaným vědám a obratnostem opatřil *pragmatický* ohled, čímž se stávají upotřebitelnými nejen pro *školu*, nýbrž i pro *život*, čímž je vyzrálý jinoch uváděn na jeviště svého určení, totiž do *světa*.“¹⁰ Mám za to, že obě určení filosofie – jako schopnosti samostatného myšlení a jako znalosti světa – jsou s to oslovit i dnešního čtenáře.

Kantovo *Oznámení o programu přednášek v zimním semestru 1765–1766* bylo přeloženo podle akademického vydání Kantových spisů (Ak. II, 303–314, viz bibliografie). Při zpracování poznámek a vysvětlivek bylo přihlédnuto k anglickému překladu spisu od Walforda a Meerboteho (Cambridge 1992). Pro úvod do Kantova života a jeho doby viz F. Gross (vyd.), *Immanuel Kant* (Darmstadt 1980); pro úplný soupis Kantových přednášek v letech 1770 až 1796 viz E. Arnoldt, *Charakteristik von Kants Vorlesungen über Metaphysik und möglichst vollständiges Verzeichnis aller von ihm gehaltenen oder auch nur angekündigten Vorlesungen* (Berlin 1909); a pro nejnovější přehled stavu bádání v oblasti Kantových přednášek o metafyzice viz Karl Ameriks a Steve Naragon, *Translator's Introduction*, in: I. Kant, *Lectures on Metaphysics* (Cambridge 1997).

¹⁰ Ak. II, 443.

Bibliografie

1. Původní vydání

- Kant, I., *Nachricht von der Einrichtung seiner Vorlesungen in dem Winterhalbenjahre von 1765–1766*, Königsberg 1765.
 Kant, I., *Nachricht von der Einrichtung seiner Vorlesungen in dem Winterhalbenjahre von 1765–1766*, in: F. Th. Rink (vyd.), *Sammlung einiger bisher unbekannt gebliebener kleiner Schriften von Immanuel Kant*, Königsberg 1807², str. 56–70.

2. Moderní vydání

- Lasswitz, K. (vyd.), *Nachricht von der Einrichtung seiner Vorlesungen in dem Winterhalbenjahre von 1765–1766*, in: *Kants gesammelte Schriften*, Königlich Preußische Akademie der Wissenschaften (vyd.), sv. II, *Vorkritische Schriften II*, Berlin 1905, str. 303–314 (= akademické vydání).
 Weischedel, W. (vyd.), *Nachricht von der Einrichtung seiner Vorlesungen in dem Winterhalbenjahre von 1765–1766* in: I. Kant, *Werke in zehn Bänden*, II, Darmstadt 1983⁵, str. 905–917.

3. Překlady

- Kant, I., *Announcement of the Programme of his Lectures for the Winter Semester 1765–1766*, in: *Theoretical Philosophy 1755–1770*, D. E. Walford & R. Meerbote (vyd.), Cambridge 1992, str. 287–300.
 Kant, E., *Annonce du programme des leçons de M. E. Kant pendant le semestre d'hiver 1765–1766*, in: *Recherche sur l'évidence des principes de la théologie naturelle et de la morale. Annonce du programme des leçons de M. E. Kant pendant le semestre d'hiver 1765–1766*, přel. M. Fichant, Paris 1973, str. 65–76.
 Kant, E., *Annonce de M. Emmanuel Kant sur le programme de ses leçons pour le semestre d'hiver 1765–1766*, in: *Oeuvres philosophiques*, I (Des premiers écrits à la Critique de la Raison pure), F. Alquié et al. (vyd.), Paris 1980, str. 511–523.

4. Sekundární literatura

- Ameriks, K. a Naragon, S., *Translator's Introduction*, in: I. Kant: *Lectures on Metaphysics*, K. Ameriks a S. Naragon (vyd.), Cambridge 1997, str. XIII–XLIII.
 Arnold, E., *Charakteristik von Kants Vorlesungen über Metaphysik und möglichst vollständiges Verzeichnis aller von ihm gehaltenen oder auch*

nur angekündigten Vorlesungen, in: O. Schöndörffer (vyd.), *Gesammelte Schriften*, V, Berlin 1909, str. 3-344.

F. Gross (vyd.), *Immanuel Kant, Sein Leben in Darstellungen von Zeitgenossen. Die Biographien von L. E. Borowski, R. B. Jachmann und E. A. Ch. Wasianski*, Darmstadt 1980.

Přeložil Jiří Chotaš

KANTOVA REFLEXE „O VNITŘNÍM SMYSLU“

Jiří Chotaš

Ediční poznámka

V roce 1983 objevil ruský filosof Arsenij Gulyga dosud neznámý Kantův rukopis. Má název „O vnitřním smyslu“ a nachází se ve sbírkách Státní veřejné knihovny Saltykova-Ščedrina v Petrohradě.¹ Rukopis byl brzy poté v textově kritické podobě několikrát vydán a přeložen do hlavních světových jazyků.² Jeho české vydání zahrnuje faksimile originálu, textově kritický přepis,³ překlad, přílohu, výklad a bibliografii.

¹ Všeobecná sbírka zahraničních rukopisů, sign. F 991.

² Viz oddíl a)-b) bibliografie.

³ Textově kritický přepis rukopisu pochází od W. Starka a přejal jsem jej z R. Brandt, *Eine neu aufgefundene Reflexion Kants „Vom inneren Sinne“* (= N), str. 18-21. (Pro úplné znění odkazů viz bibliografii.) Přepis se v několika případech odchyluje od přepisu W. Starka v R. Brandt aj., *Du sens interne* (= S), str. 426-432. Důležité rozdíly mezi oběma přepisy uvádím v poznámkách pod čarou. K americkému vydání rukopisu jsou připojeny alternativní návrhy přepisu od M. Bauma, viz H. Robinson, *A New Fragment of Immanuel Kant „On Inner Sense“* (= B), str. 261. Tam, kde jsem tyto návrhy vtělil do hlavního textu, uvádím pod čarou jeho původní znění.